

תקציר

פירוש רס"ג לי"ג מידות שהתורה נדרשת בהן על פי המקור הערבי: פרשנות, מגמות ומקורות עלומים

מאת

יהודה צבי שטמפפר

הברייתא שבפתיחת הספרא, המונה בשמו של ר' ישמעאל שלוש עשרה מידות שהתורה נדרשת בהן, הייתה חביבה על חכמי ישראל ופרשניו, ונתחברו לה פירושים רבים; הקדום שבהם, המכונה סכוליון, כבר עמד לפני האמוראים ונרמז בתלמוד הבבלי. הפירוש השני בקדמותו שנתחבר לברייתא זו הוא כפי הנראה פירושו של רב סעדיה גאון (נפטר בשנת 942); יש בו אוצר בלום של מקורות מדרש עלומים, ועולות ממנו גישות פרשניות מקוריות, עדויות לפולמוסים כיתתיים ועוד. עד עתה לא הגיע לידינו פירוש זה במקורו, וכל שהיה ידוע לחוקרים בעניינו התבסס על תרגומו העברי שנשתמר בכתב יד יחיד מימי הביניים, ושראה אור במהדורה מודפסת לפני למעלה מ-100 שנה. פרסום התרגום עורר תהיות: מדוע אין הפירוש מופיע בשום רשימת ספרים מן הגניזה, אף לא ברשימת החיבורים של רס"ג שהכינו שני בניו? מתי והיכן פעל המתרגם? ומעל הכול – עד כמה נאמן התרגום למקור, שלא היה בידינו? מאמר זה עוסק בפירושו של רס"ג, והוא מובא בו לראשונה כמעט בשלמותו במקור הערבי, בלויית תרגום חדש. מתברר שהתרגום שהיה לפנינו עד כה הוא תרגום-עיבוד, כפי שהיה מקובל בימי הביניים, ושהעיבוד גרם לאיבוד כמחצית החומר המקורי, בעיקר החומר האגדי. שאלת זמנו ומקומו של המתרגם באה על פתרונה, המקורות החז"ליים נחשפים, וכן מוצגים מקורות מקבילים מחיבורי רס"ג המדגימים את מקוריותו. במאמר גם נבחנת לראשונה האפשרות שלצד הסכוליון הידוע עמד לפני רס"ג פירוש קדום נוסף לי"ג מידות.

ד"ר י' צבי שטמפפר, רשות המחקר, מכללת אורות ישראל, רח' שטיינמן 3, רחובות 7611002
zvi@orot.ac.il